

Frano Baras:

DVA DOKUMENTA O PRVOJ SPLITSKOJ TISKARI

Općenito se smatra da tiskara u Dalmaciji uopće nije bilo do konca XVIII stoljeća. Ovo je shvatljivo kada znamo da su Mlečani tiskare i knjižare smatrali vrlo opasnim jer su temelji prosvjete, a prosvijećeni se narod lakše oslobađa tuđinskih okova. Zato je mletačka vlada posebnim zakonom 1603. strogo zabranila svojim tiskarima, knjižarima i ljevačima slova da obavljaju zanat van Mletaka.¹⁾

Sime Ljubić navodi podatak da je splitski nadbiskup Stjepan Cupilli (1708—1719) zatražio od mletačke vlade dozvolu za osnivanje tiskare u nadbiskupskom sjemeništu »*per imprimere i libri in lingua illirica per beneficio di queste Provincie e di tanti altri popoli che parlano o intendono questo linguaggio*«, međutim da njegovoj molbi nije udovoljeno.²⁾

S druge strane Farlati, kada govori o Cupillijevim nastojanjima da se objave rječnik i gramatika Ardelija della Belle, kaže da su trebali biti što prije tiskani »*typis Seminarii ab ipso Archiepiscopo institutis*«. ³⁾

Isto ponavlja i Paltrinieri koji kaže: »*le quali opere sarebbero state quanto prima pubblicate colle stampe, che l'Arcivescovo aveva istituite nel suo Seminario . . .*«. ⁴⁾

Na ovim podacima zadržao se i Ivan Ostojić ne dajući konačan odgovor je li tiskara u nadbiskupskom sjemeništu doista postojala.⁵⁾ U svakom slučaju znamo da Della Bellin Riječnik nije tiskan u Splitu, već *Venetii 1728. ex Typographie Christophori Zannii*.

Ako usporedimo Ljubićeve navode koji se temelje na podacima civilnih vlasti sa Farlatijevima koji se temelje na podacima crkvnih vlasti, mogli bismo zaključiti: ako je u splitskom nadbiskupskom sjemeništu u XVIII stoljeću ipak postojala tiskara, onda je valjda bila samo za internu upotrebu, ili da tako kažemo »ilegalna«.

Tiskarsko je umijeće u Mlecima bilo na zavidnoj visini, zato će prvi tiskari doći u Dalmaciju upravo iz ovog grada. Tako će godine 1783. prvu tiskaru u Dubrovniku utemeljiti, čak uz životnu opasnost,⁶⁾ uz pomoć dubrovačkog senata Carlo Antonio Occhi. Istu će tiskaru 1789. preuzeti njegov radnik Andrea Trevisan, a poslije Antonio Martecchini.⁷⁾ U Zadru će je 1797. osnovati Domenico Fracassa, a 1803. preuzeti Antonio Luigi Battara.⁸⁾

Dakle, počeci tiskarske djelatnosti u Dubrovniku i Zadru obilježeni su točnim podacima o datumu osnivanja i imenima osnivača.

Naprotiv što se tiče početaka tiskarske djelatnosti u Splitu dosad ne raspolazemo točnim podacima. Autori koji su o tome usputno pisali nisu dovoljno precizni.

Hrvoje Morović, na primjer, kaže: »Tako je godine 1813. osnovana u Splitu prva tiskara, ali sva je njena izdavačka djelatnost u ovom početnom razdoblju splitskog tiskarstva bila svedena na prigodne publikacije na latinskom i talijanskom jeziku, koje nisu mogle zadovoljiti obrazovane slojeve građana. Sve drugo što je objavljeno na hrvatskom jeziku spada u oblast bogoljubnih edicija za puk.«⁹⁾

Duško Kečkemet je nešto precizniji: »U drugom deceniju XIX st., još u doba francuske uprave i neposredno nakon nje, štampa u Splitu rijetke knjižice religioznog karaktera Ivan Demarchi uz financijsku podršku Ivana Antuna Piperate.«¹⁰⁾

U Novakovoj »Povijesti Splita« (III knjiga) nema ni slova o osnivanju prve splitske tiskare.¹¹⁾ O njoj se također ne govori ni u članku Čire Čičin-Šajna »Prva splitska štampa«.¹²⁾

Pretpostavljamo da će u sporno pitanje oko osnivanja prve splitske tiskare unijeti nešto više svjetla dva dokumenta koja smo nedavno pronašli u još uvijek nesređenom osobnom arhivu maršala Marmonta koji je sačuvan u njegovom rodnom mjestu Châtillon-sur Seine,¹³⁾ pa ih zato ovdje priopćujemo.

ILLUSTRE GÉNÉRAL EN CHEF,

Cn sait et l'on voit combien Votre Excellence s'intéresse à la Ville de Spalato, qui Lui doit tant d'embellissemens, et d'améliorations.

Parmi les établissemens nouveaux propres à seconder les vuës de V. E., celui d'une Imprimerie, dont la Ville manque, est assurément digne de les fixer.

Jean de Marco, homme expert dans le métier, assisté par une souscription de plusieurs parmi les meilleurs habitans de Spalato, est autorisé à entreprendre cet établissement. A cet objet il va se rendre à Venise pour faire l'acquisition des premiers capitaux nécessaires pour l'erection de l'Imprimerie.

Il a l'honneur de se présenter à Votre Excellence, et Lui demander si Elle veut bien couronner La liste des Suscripteurs, qu'il met sous ses yeux, par l'illustre nom du General en chef de ces provinces, protecteur généreux de la Ville de Spalato.

Plein d'espérance, de respect, et de soumission, il attend les ordres et les bienfaits de Votre Excellence.

De Zara ce 12 Mars 1808.

Giovanni de-Marco¹⁴⁾

REGNO D'ITALIA

Spalato li 18 Febbraro 1808.

Essendosi portato in Spalato e diretto al Delegato di Governo Garagnin e ad alcuni autorevoli Personaggi il Sig. Giovanni de-Marco Veneziano, Direttore della Stamperia di Zara, ed avendo manifestato il suo desiderio di stabilire una Stamperia in Spalato per utile e decoro del Paese quando gli riesca d'ottenere un fondo per provvedere intanto i necessarj Torchi e Caratteri in Venezia, è stata favorevolmente accolta la proposizione da diversi individui, i quali mediante la propria firma nel presente foglio, e la indicazione che spontaneamente hanno esposta del

Contante, che ciascuno di essi è nel caso di contribuire hanno voluto in ciò legalmente obbligare in simile forma, e con le sole condizioni seguenti:

1.° — Primo che il danaro da contribuirsi debba esser versato nelle mani del Negoziante Sig. Niccolò Seleban coll'oggetto che la faccia pagare in Venezia colla cautela che stimerà opportuna per la provvista de' sopraindicati effetti di Stamperia; e con questo inoltre che detto Sig. Seleban s'incarichi di farli qui giungere senza per altro alcuna di lui immediata responsabilità per le eventualità che potessero incorrere per conto di viaggio.

2.° — Il Sig. Giuseppe Passagnoli, scelto d'unanime consenso de'sottoscritti, prenda in consegna gli effetti che verranno come sopra provveduti, col preciso dovere di vegliare sopra la Stamperia, onde non vadi smarrito, perduto, nè in verun'altra forma distratto alcuno degli effetti acquistati col danaro de' Socj. Sottofirmati, senza alcuna sua immediata responsabilità.

3.° — Che dopo due anni, ili de-Marco incomincj ad estinguere il Capitale somministratogli col ragguglio di trecento fiorini, o sieno Lire mille cinquecento Venete pagabili da sei in sei Mesi, incominciando dal primo Aprile 1810. al qual pagamento saranno obnoscj gli stessi effetti della Stamparia, ed ogni altro suo bene.

4.° — Che detti Fiorini trecento siano versati nelle mani del Sig. Giuseppe Passagnoli, il quale li distribuirà à que' Socj che abbino maggicri convenienze di incassare il loro Capitale.

5.° — Che fino all'estinzione del Capitale s'intenderanno sempre obnoscj gli effetti della Stamperia, Carta, od altro.

Tanto le parti promettono di mantenere ed operare sotto general obligazione, in amplissima forma, in fede di che respetivam(ente) si firmano

Io Giovanni de Marco Stampatore m'obbligo ed affermo quanto sopra.

D. Garagnin, offro Venete Lire cinquecento dico	L 500
Giacomo Cindro, offro Venete Lire cinquecento, dico	„ 500
Niccolò Ivellio, offro Venete Lire cinquecento	„ 500
Paolo Berghelich, offro Venete	„ 500
Allessandro Martinis Marchi, offro Venete	„ 500
Andrèa Crussevich, offro Venete	„ 500
Vincenzo Piziolato offre Venete Lire cinquecento	„ 500
Colludrovich	„ 500
Michel Rendich, offro Lire cinquecento	„ 500

Seguono

Feracinj, offre Lire cinquecento	„ 500
Il Rettore dell'Arcivescovile Seminario Canonico Didos, offre per se, e a norma degli altri suoi Maestri	„ 300
Più per parte del Seminario stesso	„ 200
Giuseppe Passagnoli, offro Venete Lire duecento	„ 200
Francesco Laghi, offro Lire Venete cento venticinque	„ 125
Antonio Solitro, offro Lire Venete duecento cinquanta	„ 250
Il Padre Nola, e Compagni offre Venete	„ 150
Niccolò Seleban, offre fiorini 25	„ 125

U prvom dokumentu tiskar De Marco javlja, onda još generalu Marmontu, da su ga najugledniji građani Splita podržali u osnivanju tiskare, i moli ga da »izvoli okruniti listu potpisnika svojim imenom velikodušnog zaštitnika grada Splita.«

Ovom pismu bio je priložen »prijepis« ugovora što ga je De Marco, »upravitelj tiskare u Zadru«, sklopio sa Splićanima koji svojim potpisom i novčanim priložima podržavaju njegovu inicijativu da se u Mlecima nabave potrebni tiskarski strojevi i slova. Navode se ostali modaliteti ugovora, način plaćanja nabavke, tko će se o njoj brinuti, način otplate prikupljene glavnice itd.

Iako zasad ne raspolažemo podacima o tome je li maršal Marmont udovoljio De Marcovoj molbi, odnosno o tome što mu je odgovorio, smatramo da na temelju priopćenih dokumenata možemo zaključiti da je Split dočekaao početak XIX stoljeća bez tiskare, to jest da je nije imao u vrijeme pada Mletačke Republike, ni u vrijeme prve austrijske vladavine, već da su joj temelji udareni u vrijeme francuske uprave 1808 godine, i to novčanim priložima splitskih građana.

BILJEŠKE

- 1) Šime Ljubić, *Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske*, Rijeka, 1869, knj. II, str. 346.
- 2) »za tiskati knjige na ilirskom (hrvatskom) jeziku na dobrobit ovih Pokrajina i mnogih drugih naroda koji govore ili razumiju ovaj govor«, Š. Ljubić, o. c., str. 347.
- 3) »u tiskari Sjemeništa koju je sam nadbiskup utemeljio« Daniele Farlati, *Illyrici sacri Venetiis*, 1765, t. III, str. 548.
- 4) »koja će djela što prije biti objavljena u tiskari koju je nadbiskup utemeljio u svom sjemeništu« Ottavio Maria Paltrinieri, *Notizie intorno alle vite di quattro Arcivescovi di Spalatro*, Roma, 1829, str. 94.
- 5) Ivan Ostojić, *Nadbiskupsko sjemenište u Splitu (1700—1970)*, Split, 1971, str. 25.
- 6) »Konačno mi je spomenuti u tom pogledu i javnu pohvalnicu: 'u čast Karla Antonija Occhia, rodom iz Mletaka, veoma vješta u tiskarskoj umjetnosti, kad su dva puta na nj navallili razbojnici Republike Mletačke (»Sicariis Republicae Venetae«), da ne bi u Dubrovniku osnovao knjižaru za izdavanje knjiga, hitro umače zasjedama i ustrajan u svom naumu svršiti započeto djelo i povrh toga osnova javnu biblioteku'«. Mirko Breyer, »*Prilozi povijesti dubrovačkog štamparstva*«, Rešetarov zbornik, Dubrovnik, 1931, str. 340.
- 7) Žarko Muljačić, »*O prvoj dubrovačkoj tiskari*«, Anali historijskog instituta JAZU u Dubrovniku, god. IV—V, Dubrovnik, 1955—56, str. 583. Ovim povodom objavljena je brošura *La prima stamperia in Dalmazia ode di un solitario provinciale*, koju pripisuju Juliju Bajamontiju. Usp. Breyer, o. c. str. 343.
- 8) Vjekoslav Maštrović, »*Bibliografija knjiga izdanih u Zadru od 1797. do 1814. godine*«, Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku, god. I, sv. I, Dubrovnik, 1952, str. 385.
- 9) Hrvoje Morović, *Povijest biblioteka u gradu Splitu*, dio I, Društvo bibliotekara Hrvatske, Zagreb, 1971, str. 177.
- 10) Duško Kečkemet, *Vid Morpurgo i narodni preporod u Splitu*, izdanje Muzeja grada Splita, sv. 14, Split, 1963, str. 9.
- 11) Grga Novak, *Povijest Splita*, Matica Hrvatska, Split, 1965, knj. III, str. 93, 469.
- 12) Ćiro Čičin-Šajn, »*Prva splitska štampa*«, *Novo doba*, 24. IV 1937.
- 13) O Marmontovom arhivu usporedi: F. Baras, »*Nekoliko neobjavljenih dokumenata iz vremena francuske uprave u Dalmaciji*«, Zbornik radova Ekonomskog fakulteta u Splitu, br. 1/1976, Split, 1977, str. 19, 20.
- 14) Faksimil ovog pisma objavljen je po prvi put u knjizi »*Iz Memoara maršala Marmonta*«, Čakavski sabor, Split, 1977, tabla VIII.